

مامۆستای پایه بَلند و شیرین که لام «علائه ددین سه جادی» که به شیوازی هۆنراوه و بهیت له دواى بهیت وه سفى مه لای جهبارى دهکات ده فەرموویت: (پیری مه یخانه ی خه یال شناسان، باده نه توش له جهرگه ی خاسان، پرشته ی مرواری قسه و باسییه، نه وای قومریان وینه ی پازیه، بینى هه ناسه ی شنه ی شه ماله، تیکه ل به بیرى به رزی خه یاله، ناسۆی جهبارى له نیوه ی شه ودا، نه نوینى وینه ی مه لا له شه ودا، بۆیه ناوبانگی جهبارى هه یه، چونکه شاعیری وهک مه لای هه یه، بیره ورده که ی خۆراکی گیانه، قسه ی ره وانی ته لی که مانه).

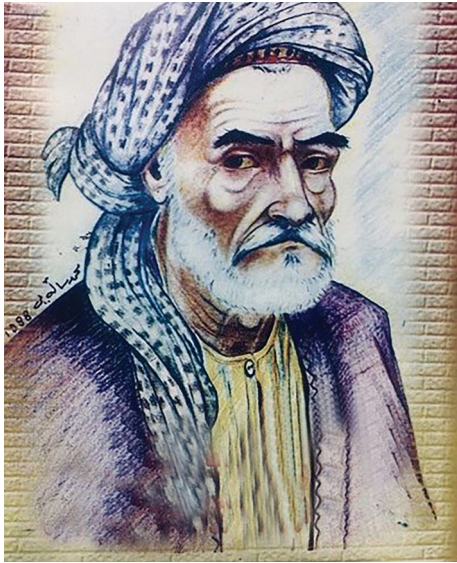
به پى گپانه وه ی نه وهکانى مه حموود پاشای جاف:

مه لا پیاویکی بالابه رزی به ژن زراشی که لاله زل بووه، پوخساری درێژگۆله و چاو و برۆ ره شیکی که نمپه نگ و گوپ قوپاو و پيشیکی قه له می ته نک و سمیلکی درێژى هه بووه، هه رده م که وا و سه لته و خوری له بهر کردووه، جه مه دانى به ستووه، عه باى پۆشیوه، زۆر سه خى و چاوتییر و نان بده بووه، سه ره پای ده ستکورتى و چه وساندنه وه ی به ده ست جه وری زه مانه وه، زۆری نه خویندووه، به لام مرۆفکی زۆر زیرهک و هۆشیار بووه، هه رده م خه ریکی موتالاکردن بووه. له ناو عه شیره تی (جهبارى) دا به چاوی شکۆوه سه یر کراوه، مامۆستای مزگه وت و شاعیریکی به رز بووه. مه لای جهبارى پیاویکی قسه خۆش و نوکته زان و خۆش مه شره ب بووه.

سه یید عه زیز عه بدوللا جهبارى له بیره وه ریبه کانی خۆیدا ده لى: به و پئییه ی شاعیر مه لا فه تاحی جهبارى دۆستی نزیکى «مه حموود پاشای جاف» بووه، به و هیواپه ی به شیک له شیعره فارسى و

مه لا فه تاحی جهبارى له بیره وه ریی نه وهکانى (مه حموود پاشای جاف) دا

عه بدولستار جهبارى
(که رکوک)

مەلا فەتاحى جەبارى

مامۆستا پۆستەم پىي گوتىم: «كوپى خۆم ماشەللات لى بىت لەمپۆ بەدواو مەگەر تۆ دەرس بە من بلىتتەو! بۆيە تۆ جىت لاي من ئەما، بچۆ بۆ حوجرە و خانەقاي شاران بەدواي زانستى تردا بگەپت. منىش ھەم لەدەستى سەيىد قادىرى بىرام و ھاجەرى ژنى، كە بەردەوام دژايەتتايان دەکردم و كە دواتر ئاوايەكەي خۆمان «بانگۆل» م بەجىن ھىشت و چوومە ئاوايى «تاوئىر بەرز» (*).

سەرھەتا پىيار دەدات لەداخى برا و براژن سەرى خۆي ھەلبگرىت و بچى بۆ ئىران، بەلام ھەرەكوو خۆي گىپاويەتتەو و وتوويەتى:

(پووم كرده شارى كەركوك و لە مزگەوتى «نائىب زادە» بە فەقييەتى گىرسامو، مزگەوتى ناويراو جيا لەوھى قوتابخانەيەكى ئاينى بوو، ھاوكات حوجرەي لىژنەي فەتواشى لى بوو، جا لەبەرئەوھى چەندجارىك ھەلەي مەلاكاني لىژنەي فەتوام پاست دەكردەو و لە ئەدەبىيات و زانستى فارسيدا زۆر كۆلەواربوون و پىيان قبوول نەدەكرا، بۆيە كەوتنە دژايەتتەم، ئىتر زۆر ئىرەبىيان پىم دەبرد و زۆر ئازارى دەروونيان دەدام و بەردەوام لەبەردەم فەقيكان رووشكيتيان دەكردم، تا كار كەيشتە ئەوھى پۆژىكيان مەلاكان مانىيان گرت و لە نىوان خۆياند بەزمانى توركماني، تاكوو

كوردىيە فەوتاوھەكانى بدۆزمەو، لە سەرھەتاي سالانى سىيەكانى سەدەي پاپوردوودا چووم بۆ مالى «عادىلە خانم» و لەوئى پاش ناسىنى «شاهى خانمى» كچى عادىلە خانم و خوشكى ھەردو شاعىر «تاھىر بەگى جاف» و ئەھمەد موختار بەگى جاف» پاز و مەبەستى سەردانەكەم بۆ شاهى خان پوون كردهو. ئەوئىش وتى: (يادەوھرى و سەربوردەي لە ھزر و بىرماندا ماوھ و ھەول دەدەم بە ناھومىدى و دەستى خالى نەتگەپنمەو و دەبى لانى كەم مۆلەتى مانگىكم بەدەيتى تاكوو ھەرچىيەك دەربارەي مەلا دەزانم، كۆي بگەمەو و ھەولئىكى فەرمادانەش دەدەم بۆتان). مىرزاىەك لە مالىان بوو نەزمانى چ كارەيە كە گوئى لە گفنتۆگۆكاني نىوان من و شاهى خانم بوو، گوئى: (گەر خانم مۆلەتم بەدات و ھەرچىيەكتان چنگ كەوت، ئەو بەندە بە خۆشھالىيەو بۆتاني دەنووسمەو)، منىش بە ھىكەتى ئەو پەندە كوردىيەي كە دەلتى: «دەم دەخوا و چاوشەرم دەكات»، بەلئى قاتىكى ئىنگلىزى چاكەم بە مىرزا دا و بەلئىكەشم بردەسەر ... وەلتى بەداخەو كاتى دواي ماوھەك گەپامەو، ھىچ شىعەركيان دەست نەكەوتبوو، بەلام خۆشەختانە بەدەستى خالى نەگەپامەو و مىرزا ئەم زانىرپىيانەيان دەربارەي ژيانى مەلا لە بىرەوھىيەكاني «نەوھەكانى مەحمود پاشاي جاف» دا كۆ كرديبووھ و نووسىبووي بۆم.

مەلا فەتاح بەم جۆرە بۆيانى گىپابووھ و گوئبووي: چونكە لە دوازە سالى نىردرابووھ لاي مەلا پۆستەم و لە مندالەكاني تر بەھزرتەر و بەتوانتر بووم، دواي فىرپوونى خويندەو و نووسىن، ئىدى تەماحم چووم سەر خويندەوھى كتتەبە مەزەنەكاني كتتەبخانە دەولەمەند و بەنرخەكەي مامۆستاكەم «مەلا پۆستەم» كە برىتى بوو لەكتىبى توركى و عەرەبى و فارسى، ئىدى ناوھناوھ بى ئاگادارى مامۆستا كتتەبىكم لى دەبرد و بۆ ماوھى چەند پۆژىك ئەزبەرم دەكرد و دەمبەردەو شوئىنى خۆي و كتتەبىكى ترم دەبرد و بەم جۆرە سەرچەم كتتەبەكاني مامۆستاكەم ئەزبەر كرد. كاتى مەلا پۆستەم بىنى توانايى خويندن و فىرپوونم زۆر بەرز بووھتەو و ئاستى مامۆستاشم تى پەپاندووھ،

من تینه گم گوتیان: ”یان بوو کوئلی بورده قالماس، یان بز بورده قالمغ»، واته: یان ئیمه لیره نامینین، یان ئەم هه تیوه ده شته کییه لیره نامینیت، دواتر مه لایه کیان هاته لام چپاندی به گوئیدا و گوتی: پۆله تو هیچ دهرسیکت لای ئیمه نه ماوه و ئه وهی پیمان بووه قسورمان پیت نه کردووه له گه لئا، بۆیه پیمان باشه بچیت بۆ شاره کانی دیکه بۆ و ده سه ته پینانی زانیاری پتر، بۆیه چووم بۆ شاری سلیمان و ماوه یه که له وئ مامه وه، پاشان گه پامه وه بۆ که رکوک و ئه و جار بۆ هه ولیر، له وئوه چوومه شارۆچکه ی په واندن، پاشان بۆ شاری شنۆ. ... دواتر چووم بۆ شاری کرماشان له وئ هه م شاگرد و هه م ماموستا بووم و وانه عه ره بییه کانم وه کوو «مه نتیق» و «عه بدوللا یه زیدی» م ده وتوه و له وانه فارسییه کانیشدا قوتابی بووم.»، به لام فه قیه کی زیره که، چونکه پیشتر کتیه کانی حافز و گولستانم په وان کردبوو. شاهی خانم ده لئ: به پئی ئه وهی خۆی باسی کردوون و ئه وانه یشی کاتی خۆی له دیوه خانی (مه محمود پاشای جاف) دا بوونه ده یانگوت: (مه لا فه تاحی جه باری شاره زاییه کی ته وای له ئه ده بی فارسی هه بووه، له چنه د شیعیکیدا چندان دپری شیعیی شاعیرانی فارسی ناخنیوه ته ناو شیعه کانییه وه. هه ره کوو له شیعی «دیاری» دا هاتوو که بۆ (مه محمود پاشای جاف) ی نووسیوه و له وه لامی نارندی «فه په نجییه کی شپۆل» به دیاری بۆ مه لا فه تاح و مه لاش به م هه لبه سه ته هه جووی ده کات و ده لئ:

(مه محمود پر جوود خه زنه وی ته رزم
کیانا بیت جلی په ی ده فع له رزم
ئو شاهه نشا نه ره نکیکوید شانا
په ی توو ته وق زه پ په ی من جل کیانا
په زام وه قه زای ئو و سبخانه وه
ئو سه د مه جروح بام وه ی پالانه وه
تویش بای وه ته وق صاف ته لاه
حه ق پووت نه کرو وه لای به لاه
ئافه رین میرزام خوات لی بوو پازی
ته کزیب نه کرد خواجه ی شیرازی)

مه لا مه به سستی ئەم دپره شیعه ری «خواجه شیرازی» ه که ده لئ:

اسپ تازی مجروح شده به زیر پالان
توق زرین همه در گردنی خرمی بینم
.....

سالی ۱۸۴۶ بۆ کوتایی هیتانی ئه و ناکوکی و دوژمنایه تییه ی له نیوان هه ردوو هۆزی جه باری و هه مه وه ند، سه ردانی ئیستانبول ده کاته وه، هه ره وه کوو خۆی له لای مه محمود پاشای جاف دانی پیداناوه و گوتوو یه تی «سه ردانی ئەم جارم له پیناو له یله که ی خۆمه»، چونکه مه لا عاشقی کچیک بووه له خیالی هه مه وه ند و دواتر ده بیته هاوژینی.

له سه ده کانی هه ژده و نوژده ی زابیندا، شاری ئیستانبول بووبوو په یته ختی پۆشنبیری ناوچه که، پۆشنبیران و شاعیرانی فارس و کورد و عاره ب و بلوچ و ئه فغان و... تاد پووین له وئ ده کرد، هه ر شاعیریک سه ردانی ئیستانبولی بگردابه، له پاش گه پانه وه ی یه کسه ر بیه ر و دیدگه ی ده گۆرا و به بیری نه ته وه یی و نیشتمان په ره ربییه وه ده گه پاره وه ولاته که ی خۆی، (مه لای جه باری) ی شاعیر یه که مین پۆشنبیری باشووری کوردستان بووه، سه ردانی ئیستانبولی کرد. (* *)

سالی (۱۸۴۲) هه رچه ند ه به مه به سستی سه دنده وه ی ئه و زه و پوزارانه ی که له لایه ن عوسمانییه کانه وه کرابوون به وه قف بۆ ته کییه، مه لا پووده کاته ئیستانبول، به لام هه ر له وئ بۆی پوون ده بیته وه، که عوسمانییه کان ئایینی ئیسلامیان له پیناو به رژه وه ندی نه ته وه یی تورک به کار هیناوه و ته ما حکارییه کانی ئیمپراتورییه که یان به ناوی ئایینی ئیسلامه وه په رده پۆش کردوو. له ماوه ی ئه و گه شته دا تیکه لی بنه ماله و نه وه کانی میر شه ره فحانی به دلیسی ده بیته، که ئه وکات هه ندیکان پووین له ئیستانبول کردبوو. بیری نه ته وه یی جۆش ده دان، بۆیه هه ر له پاش گه پانه وه ی، که وته بلوکردنه وه ی بیری نه ته وه یی. سه ره تا هه لمه تی ناوی کوردی بۆ کچ و کورانی کورد ده ست پئ کرد، له کۆر و کۆبوونه وه کان و له

بۆنه ئاینییهکاندا به خه لکه که ی دهگوت: (ئهو ناوه عهجه می و عاره بیبانه ی هه تانه، هه موو واتا کانیان دژی ئاینی ئیسلامن و ده بییت ناوی کوردی به واتا جوانه کانی ئاینی ئیسلام، له منداله کانتان بنین، بۆ نموونه «توانا» واته «قادر»، که یه کیکه له ناوه کانی خوا، ناوی «پشتیوان» واتا به پشتیوانی خوا. ئهم ناوانه شی بۆ کچان دانا وهک: گۆلشن، رهوشه ن، بنهوش، شاخاتون، شاناز، شیوه، گۆلناز و... تاد). مه لای جهباری بهم شیوازه توانیویه تی قه ناعه ت به خه لک بکات که ئیدی ناوی کوردی له منداله کانیان بنین. یهک له کاره مه زنه کانی دیکه ی جهباری ئه وه یه ناوی هه موو ئامپیره موزیکه په سه نه کانی کورد و ناوی گۆران بیژانی ده رباری «که ی خوسره وی» له چوارچیوه ی شیعی «به هار» کۆکردوه ته وه، به مهش خزمه تیکه ی مه زنی میژوی فره نهنگی گۆرانی و موزیکه ی کوردی کردوه و له فه وتانن پاراستوونی، هه روه ها به رده وام هاوکاری مه قام بیژ و مه قامزانی ناوداری هۆزی جهباری «سه یید که ریم» ی گوندی ئالیاره بووه (***) و هه میسه شیعه ره کانی خۆی و مه وله وی تاوه گۆزی بۆ خویندوه ته وه و جۆری شیعه ره کانی به پیی مه قامه کانی «ئای ئای و قاتار و خاوکه ر و ئه لّالوه یسی و خورشیدی» (***) دیاری کردوه و پینمایی ئه وه ی کردوه که کامیان بۆ کامیان گونجاوترن، ئه مهش ئه وه ده گه یه نیت مه لا شاره زاییه کی ته وای له میژوی کورد و هونه ری گۆرانی و مه قامه کوردییه په سه نه کان هه بووه، یه که مین گۆرانی هونه رمه ند علی مه ردان، شیعی مه لا بووه، دواتر له لایه ن هونه رمه ندان: شوکور خیات و عه دنان که ریم و هانی، دیسانه وه کراون به گۆرانی.

سه رچاوه و په راویزه کان:

۱. دیوانی مه لای جهباری، کۆکردنه وه و لیکنۆینه وه و له سه ر نووسینی: عه بدولجه بار مه مه د جهباری، که رکوک، ۱۹۶۸.

۲. میژوی ئه ده بی کوردی، عه لاددین سه جادی، ۱۹۷۰، به غدا.

۳. مه لای جهباری له بیروه ریبه کانی بنه ماله ی مه محمود پاشای جاف دا، «نوسینی سه یید عه زیز سه یید عه بدولّال»، پاشکۆی هزر و هونه ر، ژماره ۲۴، ۲۳/۱۲/۲۰۰۹.

(*) هه روه ک له دیوانه که یه شیدا هاتووه و هه جووی هاچه ری براژنی ده کات و ده لّی:

(هه رچه ند نّیره که ر گل و گۆمییه

هه رچه ند ئه سپ به ن ئاغای پۆمیه

سی باتمان تورش، دوو باتمان پیاز

هورد هورد بیکۆتی له هاوان

بیساوپته قنگ هاچه ر خانه .. تاد)

له هۆنراوه یه کی تریشدا به ناوونیشانی بۆ سه یید قادری برام، بهم جۆره هه جووی ده کات و ده لّی:

(برا گه وره که ی شان و مل قه ویم

شه و آل عه مامه ی شه و گرد شه ویم

چه رخی په رته قه رانی براته

فلسی له باتی گشت ئه قه ره باته .. تاد)

(**) دوا ی مه لای جهباری، هه ریه ک له شاعیران «حاجی قادری کۆبی و شیخ په زای تاله بانسی و ئه سیری» سه ردانی ئیستانبولیان کرد.

(***) هونه رمه ندی گه وره ی کورد مامۆستا علی مه ردان له بیروه وه ریبه کانی، له کتیبی گه لای پاییزدا ده لّی «سه یید که ریم» خه لکی گوندی ئالیاره ی جهباریه و یه که م مه قام بیژی کورد بووه و بۆ یه که م جار جورته تی ئه وه ی کردوه که هه ردوو مه قامی «قه تار و خاوکه ر و قه تار و ئه لّالوه یسی» تیکه لکیش کردوه، بۆیه ده بوو به دوو تیکه لکیشه بوترایه سه یید که ریمی، چونکه داهیتانی ئه وه و مافی خۆیه تی..

(****) ئهم مه قامانه ته نیا له ده قه ری گه رمیانه وه هه لّقولان و له ناو هیچ نه ته وه یه کی تر دا نییه .